

УДК 336.717

Козлов В.П.*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів і банківської справи
Донецького національного університету, м. Вінниця***Руденко Р.В.***аспірант кафедри фінансів і банківської справи
Донецького національного університету, м. Вінниця*

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ БАНКІВ ЯК ІНСТИТУТІВ КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

PROBLEMS OF BANKS AS INSTITUTIONS LENDING IN UKRAINE

АНОТАЦІЯ

Досліджено тенденції розвитку банків як інститутів кредитування в Україні, проаналізовано процеси скорочення кількості банків в Україні, скорочення обсягів кредитування, зростання простроченої заборгованості. Виявлено вплив скорочення обсягів кредитування на ВВП. Зазначена необхідність вирішення проблем функціонування інститутів кредитування, які пов'язані з тіньовою економікою, змінами в системі кредитування, конкуренцією і бюрократією.

Ключові слова: кредитний інститут, кредит, прострочена заборгованість, консолідація, концентрація, тіньова економіка, бюрократія, корупція.

АННОТАЦИЯ

Исследованы тенденции развития банков как институтов кредитования в Украине, проанализированы процессы сокращения количества банков в Украине, сокращения объемов кредитования, роста просроченной задолженности. Выявлено влияние сокращения объемов кредитования на ВВП. Отмечена необходимость решения проблем функционирования институтов кредитования, связанных с теневой экономикой, изменениями в системе кредитования, конкуренцией и бюрократией.

Ключевые слова: кредитный институт, кредит, просроченная задолженность, консолидация, концентрация, теневая экономика, бюрократия, коррупция.

ANNOTATION

The tendencies of development banks as credit institutions in Ukraine, analyzes the processes of reducing the number of banks in Ukraine, the decline in lending growth Delinquent debt. The influence of the reduction in lending to GDP. The above issues need to address the functioning of credit institutions that are associated with the underground economy, changes in the credit system, competition and bureaucracy.

Keywords: credit institution, credit, arrears, consolidation, concentration, shadow economy, bureaucracy and corruption.

Постановка проблеми. У сучасній економіці пошук шляхів забезпечення стійкого розвитку, в тому числі на основі діяльності банків як інститутів кредитування, став найбільш затребуваним і в теоретичному, і в практичному відношенні.

У теоретичному відношенні кредитна діяльність банків в Україні виявилася не зовсім ясным, зрозумілим, передбачуваним процесом, а потребувала розробки нових підходів до пояснення сформованих особливостей розвитку і пошуку шляхів забезпечення позитивного впливу кредитування на економічне зростання. Для фінансової системи України характерною є провідна роль банків в акумуляції фінансо-

вих ресурсів і наданні додаткових коштів всім іншим економічним суб'єктам. Тому необхідність налагодження чітких і ефективних механізмів кредитування є важливою як для самих банків, так і для економіки в цілому.

З практичної точки зору, аналіз динаміки розвитку кредиту, факторів, що на нього впливають, інструментів і методів регулювання кредиту, взаємозв'язку динаміки зростання валового внутрішнього продукту та зростання кредитних вкладень дозволяє виявити невирішені проблеми, визначити шляхи вдосконалення кредитної діяльності банків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади і практична діяльність банків як кредитних інститутів активно досліджуються у світовій і вітчизняній економічній науці. Суттєвий внесок в дослідження особливостей функціонування банків внесли такі українські і російські вчені, як М. Савлук, М. Корнеєв, О. Лаврушин, І. Ларіонова. Але існує потреба в подальшому дослідженні сучасних тенденцій розвитку кредитних інститутів України, виявленні факторів, які суттєво впливають на їх функціонування.

Мета статті. Дослідження сучасних тенденцій розвитку банків як інститутів кредитування в Україні, визначення проблем, які ведуть до скорочення обсягів кредитної діяльності банків та обґрунтування пропозицій щодо підвищення ролі банківського кредитування в економічній системі держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кредитні інститути, які на постійній основі і на законних підставах займаються кредитними операціями, роблять значний вплив на економіку. Такий вплив може бути як позитивним, так і негативним. Якщо кредитні інститути розширюють кредитування, не маючи реальних вільних кредитних ресурсів; відволікають кошти з інших, більш ефективних напрямів використання ресурсів, при низькому платоспроможному попиті на такі ресурси і при відсутності економічно вигідних проектів, то вони стикаються зі зростанням частки проблемних кредитів і зі збитками.

Водночас ефективна робота інститутів кредитування в країні створює передумови для розвитку виробництва, обміну, для досягнення синхронності розвитку всієї економічної системи [1, с. 15].

Для України характерним є низький рівень розвитку кредитних інститутів, що пояснюється як об'єктивними економічними причинами, так і тим, що суспільство не сприймає провідну роль кредитних інститутів в розвитку матеріального виробництва.

Досвід розвинених країн показує, що тільки за допомогою кредиту можна вирішити завдання розширення виробництва, прискорення економічного розвитку. Кредитування збільшує інвестиційні ресурси товаровиробників, забезпечує безперервність відтворювального процесу, прискорює його, сприяє економії суспільних витрат.

У 2015 році в Україні відбулися значні зміни в діяльності таких кредитних інститутів, як банки. Протягом 2015 року значно скоротилася кількість банків, які мають банківську ліцензію – на 25%. Станом на 1.01.2015 таких банків налічувалося 163, а станом на 1.10.2015 – 122 банків (без неплатоспроможних банків). Скоротилася також і кількість банків з іноземним капіталом з 51 банку на початку 2015 року до 40 банків станом на 1.10.2015 (скорочення на 22%).

Кількість же банків зі 100% іноземним капіталом за цей же період скоротилася всього на 1 банк (з 19 банків до 18). Частка іноземного капіталу в банківській системі України з 2008 року коливається з 32,5% (на 1.01.2015 року) до 41,9% (на 1.01.2012). Станом на 1.10.2015 року вона становила 37,9% [2].

Дані аналізу показують, що в банківській системі України намітилася тенденція розвитку по шляху скорочення кількості банків і їх укрупнення, тобто по шляху консолідації і концентрації. Більшість вчених розуміють під концентрацією банківської системи процес підвищення контролю за ресурсами банківської системи шляхом зниження кількості банків. Під терміном концентрація розуміється ринкова концентрація, яка означає розподіл ринкових часток. Консолідація і концентрація тісно взаємопов'язані і концентрація розглядається як певний результат процесів консолідації [3, с. 9].

Велику роль у розвитку банківської системи буде грати загострення конкурентної боротьби на тлі посилення впливу банків з іноземним капіталом.

Україна повторює шлях розвитку, який пройшли банківські системи країн Східної Європи і який полягає в зростанні частки іноземного капіталу в банківській системі з одночасним скороченням кількості банків [4, с. 62].

Для банківської системи України серйозною проблемою, яка проявилася у 2015 році, є скорочення обсягів кредитування. Так, за 9 місяців з початку 2015 року обсяги наданих бан-

ками кредитів скоротилися на 95,33 млрд грн, або майже на 10% (з 1006,35 млрд грн станом на 1.01.2015 до 911,02 млрд грн станом на 1.10.2015). У тому числі кредитування суб'єктів господарювання скоротилося на 54,02 млрд грн (6,7%), а кредитування фізичних осіб скоротилося на 40,88 млрд грн (22,8%) [3].

Таке скорочення обсягів кредитування неминує викликає уповільнення ділової активності в країні і скорочення обсягу валового внутрішнього продукту. Дослідження Міжнародного валютного фонду показує, що зниження обсягів кредитування на 2,5% зменшує рівень валового внутрішнього продукту на 1,5% [5, с. 15].

В Україні, виходячи із цих розрахунків, при скороченні кредитування на 10%, валовий внутрішній продукт у 2015 році скоротиться на 6% тільки за рахунок цього фактору. Аналіз динаміки валового внутрішнього продукту показує, що протягом 2012–2014 року його розмір у фактичних цінах зростає: У 2012 році валовий внутрішній продукт склав 1404,66 млрд грн, у 2013 році – 1465,19 млрд грн, у 2014 році – 1566,73 млрд грн. Однак, якщо провести аналіз динаміки обсягу валового внутрішнього продукту в постійних цінах 2010 року у відсотках до відповідного періоду попереднього року, то виявиться тенденція скорочення валового внутрішнього продукту в 2014 році на 6,8%, а в I–II кварталах 2015 року – в середньому на 15% (без урахування тимчасово окупованих територій АР Крим та м. Севастополь, частини зони проведення АТО) [6].

Банківські активи використовуються недостатньо ефективно для розвитку економіки, зростання ВВП. Ефективність банківських кредитних вкладень для економіки практично залишається невисокою. Позначається недостатність кредитних ресурсів, їх дорожнеча для підприємств і населення.

Отже, скорочення кредитування є в Україні найбільш істотним фактором, який впливає на скорочення обсягу валового внутрішнього продукту. Особливо негативний вплив на ВВП надає скорочення кредитування об'єктів реального сектору економіки, так як тільки діяльність підприємств реального сектору економіки, пов'язана з виробництвом і реалізацією виробленої продукції, створює достатні і стійкі джерела погашення кредитів.

Негативним моментом в кредитній діяльності банків України є зростання частки простроченої заборгованості по кредитах з 13,5% станом на 1.01.2015 до 19,9% станом на 1.10.2015. Водночас світовий досвід свідчить, що частка простроченої заборгованості за банківськими кредитами в стабільно працюючій економіці не перевищує 1-2% від загальної суми спрямованих в економіку банківських кредитів. У цих умовах великого значення набуває робота банку щодо запобігання утворення простроченої заборгованості. Незважаючи на накопичений банками України досвід з контролю за проблемною

заборгованістю, необхідно узагальнити і систематизувати використовувані різними банками методи щодо зниження проблемних боргів, розробити показники ефективності такої роботи.

Більш ефективному розвитку кредиту заважають фундаментальні передумови, пов'язані з браком ресурсів на підприємствах – потенційних позичальниках. На фінансові результати діяльності підприємств впливають такі чинники, як невисокий рівень продуктивності праці, низька конкурентоспроможність продукції, що виробляється. Це призводить до нерентабельної, збиткової роботи підприємств, що скорочує їхні можливості щодо залучення позикових коштів.

Для підвищення ролі кредиту та інститутів кредитування у створенні ВВП доцільно постійно відстежувати динаміку кредитів в економіку і ВВП, виявляти їх взаємозв'язок і аналізувати розбіжності. Це дасть змогу своєчасно виявити негативні тенденції і вжити заходів з підтримки необхідного для економіки рівня кредитування.

Проблеми у функціонуванні банківського сектору України нарастають також і в зв'язку із наявністю і розширенням тіньової економіки. Відповідно до оцінок Всесвітнього банку, в Україні тіньова економіка становить приблизно 50% ВВП [7, с. 185]. За оцінками економістів, такий рівень тінізації економіки є катастрофічним і веде до руйнування системи управління економікою країни, підриває стійкість банківської системи. Тіньовий сектор економіки існує в багатьох країнах, але якщо його рівень не перевищує 10%-12% ВВП, то це вважається нормальним. Невисокий рівень тінізації економіки може надавати деякий позитивний вплив на економіку, який проявляється в згладжуванні перепадів в економічній кон'юнктурі, пом'якшенні соціальних протиріч, підживленні ресурсами реальної економіки. Якщо ж рівень тінізації економіки досягає 20% ВВП, то це вже критичний рівень і при цьому сильніше виявляється негативний вплив на економіку і банківську систему [8, с. 49].

Небезпека тіньового сектора полягає в тому, що він вилучає ресурси з процесу економічного і соціального відтворення, гальмує інвестиційну діяльність та економічний розвиток. Тому виведення з тіньового сектора значних обсягів грошових ресурсів і включення їх у банківський обіг дасть змогу збільшити кредитні ресурси банків, підвищити їхні можливості з кредитування клієнтів, поліпшити показники стабільності та стійкості банківського бізнесу. Проблема високого рівня тіньової економіки та її негативного впливу на діяльність банків як кредитних інститутів можливо вирішити тільки комплексно і системно, проводячи реформування владних інститутів, посилюючи державне регулювання і контроль.

Економічні чинники не дозволяють повністю пояснити тенденції розвитку банків як інститу-

тів кредитування в Україні. Важливе значення мають позаекономічні фактори, пов'язані зі змінами в системі кредитування, конкуренцією і бюрократією [9, с. 44].

Порядок видачі кредиту в практиці діяльності багатьох банків не забезпечує оперативне надання позики, часто відсутній прямий зв'язок видачі позики з об'єктом кредитування, що приводить до зростання вартості кредитів і ускладнює процес контролю за їх цільовим використанням.

Значний вплив на розвиток кредитування чинить конкуренція. Банки розширюють свою клієнтську базу, розробляють нові кредитні продукти з метою зайняти більш вигідні конкурентні позиції. В умовах падіння попиту на кредити банки йдуть на зниження кредитних вимог до суб'єкту й об'єкту кредитування, що веде до ускладнень при погашенні заборгованості клієнтами банків.

Негативний вплив на суспільство представляє бюрократія, так як вона являє собою паразитуючу структуру і нав'язує суспільству свої інтереси, власні цілі ставить вище суспільних. Уся діяльність бюрократії спрямована на самозбереження і забезпечення максимальних доходів [10, с. 213]. Чим більше в суспільстві поширена бюрократія, тим більше поширена корупція, яка у сфері кредитування чинить негативний вплив на розмір і напрям кредитних вкладень, знижує рівень конкуренції, збільшує кредитні ризики, знижує рентабельність виробництва і в кінцевому підсумку негативно позначається на потенціалі економіки України.

Висновки. Необхідність збільшення ролі інститутів кредитування в економічному житті країни, у створенні ВВП суттєва активізує процес виявлення факторів, які спричиняють скорочення кредитування суб'єктів господарювання в Україні. Протягом 2015 року значно скоротилася кількість вітчизняних банків, які мають банківську ліцензію, скоротилася також і кількість банків з іноземним капіталом. Водночас частка іноземного капіталу в банківській системі України протягом декількох останніх років залишається достатньо високою (32,5-41,9%). У розвитку банківської системи України проявляється тенденція скорочення кількості банків та їх укрупнення, тобто проходять процеси консолідації і концентрації. У 2015 році значно скоротилися обсяги кредитування в Україні, що неминуче викликає уповільнення ділової активності і скорочення обсягу ВВП. Розширення кредитування стримується нерентабельною, збитковою роботою підприємств, так як їхні можливості із залучення позикових коштів обмежені. Важливою проблемою функціонування кредитних інститутів в Україні є розширення тіньової економіки, а також дія позаекономічних факторів, пов'язаних зі змінами в системі кредитування, конкуренцією і бюрократією. Для підвищення ролі кредиту та кредитних інститутів у створенні ВВП необ-

хідно відстежувати динаміку кредитів в економіку у взаємозв'язку з динамікою ВВП, узагальнити та систематизувати методи зниження суми проблемних боргів, які використовують різні банки, та розробити показники ефективності такої роботи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Роль кредита и модернизация деятельности банков в сфере кредитования : учебное пособие / коллектив авторов; под ред. О.И. Лаврушина. – 2-е изд., стер. – М. : КНОРУС, 2013. – 272 с.
2. Грошово-кредитна та фінансова статистика Національного банку України за січень 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.
3. Рашкован В., Корнилюк Р. Концентрація банківської системи України: міфи та факти / В. Рашкован, Р. Корнелюк // Вісник Національного банку України. – 2015. – № 234. – С. 6-38.
4. Управління недержавною підсистемою інфраструктури фінансового ринку для забезпечення соціально-економічного розвитку країни : монографія / за заг. ред. канд. екон. наук, проф. І.М. Михайловської. – Хмельницький : ХНУ, 2013. – 287 с.
5. Стийн Кассенс, Хуан А. Маркетти Перестройка глобальной банковской системы / С. Кассенс, Х.А. Маркетти // Финансы и развитие. – 2013. – № 12. – С. 14-17.
6. Річні звіти Національного банку України за 2012–2014 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.
7. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця [та ін.]. – К. : НВУ НБУВ, 2009. – 687 с.
8. Ткаченко А.В. Тіньова економіка та її вплив на економічну систему / А.В. Ткаченко // Бізнес-інформ. – 2012. – № 10. – С. 47-51.
9. Кредитная экспансия в управлении кредитом : учебное пособие / коллектив авторов; под ред. О.И. Лаврушина. – М. : КНОРУС, 2013. – 264 с.
10. Нижегородцев Р.М., Горидько Н.П., Шкодина И.В. Институциональные основы теории финансов: современные подходы : монография / Р. Нижегородцев. – М. : ИНФРА-М, 2015. – 220 с.